

Kormos Sándor:

A KÖZMŰVELŐDÉS FELADATAI AZ IFJÚSÁG MŰVELŐDÉSÉBEN

Új kérdések megszületésének, régi kérdések újrafogalmazásának időszakában élünk. Ezek a kérdések elméletiek és gyakorlatiak, politikaiak és gazdaságiak, ideológiai és kulturális életünk továbbfejlesztését érintik. Egy közös vonásuk van: a reájuk adott válaszok, a szükséges döntések elodázhatatlanok. Ugyanakkor a napjainkban születő döntések egy jelentős része kihat az ezredforduló után élő emberre, annak életmódjára, eszményképére, értékítéletére, műveltségére. Mindez a döntéshozók felelősségét megsokszorozza. Különösen igaz ez az ifjúság művelődésével összefüggő döntésekre, megválaszolást igénylő kérdésekre.

Már bevezetésként szeretném hangsúlyozni, hogy az ifjúság művelődése, az ezzel kapcsolatos közművelődési feladatok a közművelődés egészének egyrészt szerves része, más vonatkozásban sajátos területe. Szerves része, mert a közművelődés valamennyi általános vonása, gondja és eredménye jelen van az ifjúság közművelődésében is. Ilyen pl. az intézményekkel való ellátottság kérdése, a közművelődés hatékonyságának problémája, a formák és módszerek megújulásának szükségessége. Ugyanakkor sajátos területe is közművelődésünknek, mert a korosztály specifikus vonásai, élethelyzete eltér más társadalmi csoportoktól. Meg kell jegyezni, hogy évtizedünk szűkülő lehetőségei nemcsak a közművelődés egészében, hanem az ifjúság művelődésében is felgyorsították egyes ellentmondások jelentkezését. Ezek

közül meghatározó: a célok és igények, valamint az azok megvalósítását, illetve kielégítését szolgáló feltételek és eszközök között tátongó szakadékok.

Rétegenként eltérően

A 2 213 000, 15-30 közötti fiatal -, az összlakosság 20,7 százaléka - életvitel, társadalmi, politikai, művelődési aktivitása sokféle; sőt a különbségek az egyes ifjúsági rétegeken belül is számottevőek. Ezeket az eltéréseket jelentős mértékben befolyásolja a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely. A 15-30 éves korosztály mintegy 21 százaléka tanuló (középfokú és felsőfokú oktatási intézményben), és 1 752 800, azaz 79 százalék aktív kereső. Az ifjúság művelődését, szórakozását, szabadidő eltöltésével kapcsolatos igényeket és törekvéseket elsődlegesen az iskolázottság határozza meg. Az ifjúság iskolai végzettsége jelentős mértékben eltér a felnőttek iskolázottságától. Míg az aktív keresők 61,5 százaléka végezte el az általános iskolát, addig a 30 éven aluliak 96 százaléka. Érettségizett az aktív keresők 21,1 százaléka, a fiatalok 29,5 százaléka, felsőfokú diplomával rendelkezik a népesség 6,5 százaléka, a 30 éven aluliak 9,8 százaléka. Az 1980-as népszámlálás adatai szerint minden második szakmunkás 30 éven aluli volt, s e korosztályban csökkent a szakképzetlen munkát végzők aránya. A jelentősebb szaktudást igénylő területeken a fiatalok vannak többségben.

Ezek az adatok arra is utalnak, hogy a társadalom több mint egyötödét kitevő népesség viszonylag nyugodt körülmények között, meghosszabbított képzési időben, a legfőkényebb korban szerezte, illetve szerzi meg az életben való elinduláshoz, a gazdasági, politikai és művelődési aktivitáshoz szükséges tudást. Am az oktatás tartalmi válto-

zásai, fejlesztése, a tömegkommunikációs eszközök - minde- nek előtt a televízió - és egyéb művelődési mozgalmak, for- mák elterjedése következtében könnyebben, gyorsabban, zök- kenőmentesebben képes alkalmazkodni a tudományos-technikai haladás követelményeihez, a termelési szerkezetben bekövet- kező változásokhoz. Nem elsősorban a tapasztalatok empiri- kus gyűjtögetése, az adott körülményekhez való tökéletes alkalmazkodás, az előtte járó nemzedék tevékenységének egy- szerű folytatása a feladata, hanem a nagyobb képzettségre, az elmélyültebb elméleti tudásra alapozva magasabb szinten tovább tökéletesítve a társadalmi-gazdasági viszonyokat, kell az új társadalmat építenie.

A rétegek közötti különbségek, eltérő igények vonat- kozásában külön érintem a tanulói ifjúságot. Lehet-e, sza- bad-e az ifjúság ezen csoportját egységesen kezelni? A vá- lasz egyértelmű: nem. Más a középfokú oktatási intézmények tanulóinak törekvése, elvárása, mint a főiskolások, egye- temisták művelődési igénye. S ez magától értetődik. Továb- bi differenciálás is szükséges, hiszen a közel 170 ezer szakmunkástanuló, a 100 ezer gimnazista és 120 ezer szak- középiskolás művelődési szokásai is eltérőek. További mó- dosulásokat eredményez az, hogy kollégista vagy bejáró ta- nuló, gyengébb vagy kiemelkedőbb teljesítményt nyújtó és a végtelenségig folytathatnánk az eltéréseket. Természe- sen az adott korosztálynak, a középiskolásoknak van egy sor olyan közös vonása is - pl. biológiai szempontból a legkri- tikusabb korosztály, a családból már többnyire kiszakad, illetve távolodik, erős érdeklődés és aktivitás -, ami alap- ján túlzás nélkül beszélhetünk diákközművelődésről. A kér- dés az, hogy figyelembe veszi-e mindezt és az ezekhez ha- sonló jegyeket a közművelődés. Sok hasznos kezdeményezés, jelentős számú jó példa ellenére azt kell mondani, hogy a sokirányú rétegigények figyelemmel kísérése, kielégítési

módjuk keresése a közművelődés elméletének és gyakorlatának egyaránt gyenge láncszeme.

A közművelődés közismerten a felsőoktatás alapvető funkciójának, a szocialista értelmiség nevelésének fontos része. S ez a közművelődés - helyesen - egyetemenként, főiskolánként eltérő, mivel különbözőek a hallgatói igények és elvárások. Az 1986 májusában rendezett egyetemi és főiskolai kulturális napok rendezvényei, valamint "Közművelődés a felsőoktatásban - 1986." című vita jól példázta ezt a sokszínűséget. Ennek megfelelően "a felsőoktatási intézmények közművelődési munkája többkomponensű, amely magában foglalja az öntevékenység, spontaneitás mozgalmi, a szakemberek animálta népművelői, az intézmények életében megjelenő szolgáltatói, az amatőr, öntevékeny, tartósan működő művészeti csoportok művészeti tevékenységét. Mozgalom és tevékenység, az irányítás, a kezdeményezés, a menedzselés, a rendezvények manifeszt formáinak sokszínű együttese tehát." Az életkoruk és érdeklődési körük jóvoltából érdekeny hallgatókat tömörítő intézmények biztosítják a legtermészetesebb közönséget a kísérleti művészetek számára.

A rétegenkénti igényelemzés azt is megmutatja, hogy más a dolgozó fiatalok kulturális érdeklődése, s ezen belül eltérő a fiatal értelmiség, a szakmunkás, a betanított és segédmunkás művelődési aktivitása és elvárása. E csoportokon belül is további differenciálódás figyelhető meg családalapítás után, illetve azt megelőzően, a lakással rendelkezők esetében stb.

Összességében elmondható: a tények makacsok és tiszteletet parancsolnak. Arra figyelmeztetnek bennünket, hogy nem lehet és nem szabad általában beszélni a közművelődés feladatairól az ifjúság művelődésében.

Építeni az öntevékenységre

Az ifjúság kulturális magatartásában - az előzőekben említett azonosságok és különbségek figyelembevételével - egy sor sajátosságot figyelhetünk meg. Ezek közül talán a legáltalánosabb a fokozottabb aktivitás, a társadalom más korosztályaihoz viszonyított nagyobb öntevékenység. Ezt mutatja a gazdaság, a politika, a társadalom különböző kérdései iránti érdeklődés mellett, azzal együtt a művelődésben való részvétel is. Példák sokaságával bizonyítható ez az állítás a szakkörökben való részvételtől kezdve egészen a népművészet iránti érdeklődésig. Nem kevésbé fontos, hogy az aktivitással együtt az ifjúság kulturális tevékenységének alkotó jellege is erősödik. Túlzás nélkül állítható, hogy ifjú korban a színház-, a hangverseny-, a mozilátogatásnak is van egy, a felnőttkorinál erősebben érvényesülő alkotó vonása: az ekkor birtokba vett kultúra többnyire életre szólóan meghatározza a későbbi felnőtt kulturális magatartást. Ezekre a közművelődésnek jobban kell figyelni és építeni.

Az ifjúság öntevékenysége kibontakozásának fontos színtere az amatőr művészeti mozgalom. A résztvevők közel kétharmada fiatal és a tanulók közel fele, az aktív kereső fiatalok 20-25 százaléka kapcsolódik be az amatőr művészeti mozgalomba.

E mozgalom több szempontból is megérdemli a társadalom figyelmét: jelentős tömegek vesznek részt benne, s szabad idejük tekintélyes részét áldozzák rá; többségük a közösségi művelődés felé vonzódik. E tevékenység egyik vonzóereje a cselekvő részvételben, a művészetekkel való bizonyos fokú alkotói kapcsolatban, az önkifejezés lehetőségében rejlik; s azoknak az egyéneknek is megadja a művészetben való - átlagosnál nagyobb fokú - elmélyülést, az elemi művészi

közlés lehetőségét, akik valamilyen ok miatt nem ezt választják foglalkozásul. Ezzel együtt további művelődési igényeket ébreszt, élménnyé teszi az alkotást, s fogékonyrá tesz új művelődési tartalmak befogadására. Ezeken az alapokon új alkotói és befogadó készségeket is fejleszt. Az egyedül végzett amatőr művészeti tevékenység az önművelés fontos formája, a közösségben (művészeti csoportok, szakkörök) kifejtett munka pedig a közösségi nevelés színtere. Az amatőr művészeti mozgalom jelentős szerepet tölthet és tölt be a szocialista magatartás és művelődés közösségi normáinak alakításában, a politikai nevelésben. Több szempontból is jelentős politikai funkciója van az amatőr művészeti közösségeknek a nemzetiségi lakosság körében. Az állami ünnepek műsorainak biztosításában, a családi és társadalmi események ünnepélyességében, a politikai stb. évfordulókhoz kapcsolódó rendezvények színesebbé tételében döntő részt vállal az amatőr művészeti mozgalom. Az amatőr művészeti csoportok, körök és azok társadalmi vezetősége, illetve a megyei és országos szinten működő tanácsadó testületek, egyesületek a szocialista demokrácia gyakorló színterei.

Az eredményesen működő csoportok önmaguk is vállalnak kultúraközvetítő feladatot, részben spontán módon közvetlen környezetükben, részben a kulturális ellátásban. Fontos szerepet töltenek be az 1979 óta megszervezésre került - elsősorban a kistelepüléseket ellátó - megyei műsor-szolgáltató rendszerben. A mozgalom egyes tagjai, csoportjai legjobb alkotásaikban, produkcióikban önálló esztétikai értéket hozhatnak és hoznak is létre. Néhány művészeti ágban - ahol szervezett művészképzés nincs - a hivatásos művészek utánpótlási lehetőségét is jelenti a mozgalom. Egyre jobban kiteljesedik - különösen a zenekarok és a társastán területén - a mozgalom szórakoztatásban betöltött szerepe is.

A jelentős funkciók egyben jelzik azt is, hogy a mozgalomban tapasztalható jelenségek nem szemlélhetők önmagukban. A számszerűség alakulása, a minőség, a stílusbeli jelenségek csak más társadalmi, politikai, művelődési és művészeti kérdésekkel összefüggésben értékelhetők.

Jelentős eredményeket könyvelhetünk el a mozgalom közösségi vonásainak, demokratikus lehetőségeinek fejlődésében. Erősödött a csoportok belső nevelőmunkája, közösségteremtő hatása, amely közvetlen környezetükre is kisugárzik. E tevékenység hatására az amatőr művészeti együttesek tagjaiban növekszik a társak megbecsülése, munkájuk elismerése, tudják és a mindennapi gyakorlatban bizonyítják, hogy az egyén képességei kibontakozásának legfontosabb színtere a közösség. Ezt jelzik a társadalmi munkában épített játszóterek, épületek, valamint az, hogy a mozgalom régebbi gárdája társadalmi munkás ösztönzője és segítője lett az amatőr mozgalomhoz kapcsolódó kötetlenebb foglalkozási formáknak, elsősorban a gyermekek körében (pl. táncházak, játszóházak, dramatikus kreatív-foglalkozások, nyári táborok munkái).

Napjainkban az ifjúság öntevékenységének fontos kibontakozási kereteit biztosítják az egyesületek - köztük a kulturális feladatokat ellátók. Az ifjúság e területen való aktivizálódásának alapvetően két iránya figyelhető meg: egyrészt a már meglévő, működő egyesületekben növekszik a fiatalok térhódítása, másrészt több új, az ifjúság által kezdeményezett egyesület jön létre. Ez utóbbi folyamatot ösztönözte és ismerte el az MSZMP KB 1984. október 9-i ülésének állásfoglalása, amikor kimondta: "A párt támogatja a társadalmilag hasznos célokért tevékenykedő, megfelelő politikai irányítással és törvényességi felügyelettel működő ifjúsági közösségek, egyesületek, klubok létrejöt-

tét, illetve a szakmai, tudományos és kulturális egyesületekben, ifjúsági csoportok, tagozatok megalakulását."

Az öntevékenység megvalósítását jelzik e területen a felsőoktatási intézmények keretében alakult közösségek. Ilyen pl.: az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1983-ban alakult Fábry Zoltán kör, az 1984 őszétől működő '999-es klub, a Közgáz KISZ Közép-Európa Klub, a Nagy László Irodalmi Kör, a közgazdaságtudományi Egyetemen működő Rajk László Szakkollégium, a környezetvédelmi klubok stb. Hasonló folyamat indult el az ifjúsági lakóhelyi közművelődésben is, ahol elsősorban a szabadidő hasznos eltöltése céljából jönnek létre egyesületek.

Közművelődésünk alapvető feladata az ifjúsági öntevékenység segítése, támogatása és felkarolása, annak megértése és elfogadása, hogy a fiatalok aktivitása képezheti a közművelődés megújulásának motorját.

Kultúrált szórakozást !

Az ifjúság felfogásával, értékrendjével kapcsolatban helyenként találkozhatunk még napjainkban egyoldalúan általánosító megítéléssel, amely döntően a divat megnyilvánulásából, az öltözékből, a fiatalok szórakozási szokásai-ból indul ki. Olyan vélemények is vannak, hogy a mai fiatalokat csak a szórakozás érdekli. Persze, vannak ilyenek is, s lehet azon töprengeni, meg vitatkozni, hogy számuk ma több vagy kevesebb, mint a korábbi évtizedekben. Mindenesetre az figyelhető meg, hogy az ifjúság döntő többségének életében a szórakozás csak egy - bár fontos - program, a sok más egyéb dolog mellett. A szórakozás iránti igény jogosságát, sőt egyféle hasznosságát nehéz elvitatni. Ebből következik, hogy a fiatalok szórakozás iránti vá-

gyát, igényét nem letörni kell -, ez egyébként sem lehetséges -, hanem egyre nagyobb mértékben meg kell teremteni a kulturált szórakozás feltételeit.

Napjainkban az életszínvonal, az életkörülmények változásával, a szabadidő társadalmi méretű átrendeződésével megnöttek a kulturált kikapcsolódás és szórakozás iránti igények a társadalom valamennyi rétegében, de különösen az ifjúság körében. Ennek következtében a művelődéspolitikai feladataink között is minden korábbinál nagyobb hangsúlyt követel a szórakozás és a szórakoztatás. Ezt bizonyította az 1984. év végén rendezett Országos Közművelődési Tanácskozás, valamint a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Művelődéspolitikai Munkaközösség állásfoglalása a művészetpolitika időszerű feladatairól.

A szórakozás megítélésében abból indulunk ki, hogy ez társadalmi funkciókat is betöltő természetes, emberi tevékenység. Azon túlmenően, hogy hozzásegít a munkaerő, az alkotókészség regenerálásához, a fizikai és pszichikai feszültségek oldásához, fontos szerepe van a harmonikus életvitel meggyökereztetésében. Többnyire áttételes módon, viszonylag nagy hatásfokkal, tömegmérétekben terjeszt pozitív vagy negatív ideológiai tartalmakat, hasznos vagy káros magatartásmintákat, divatokat, befolyásolja az életmódot, a közízlést és közgondolkodást. Segítheti a fiatalok társadalmi beilleszkedését, a közösségi kapcsolat erősödését, szolgálja az életkorra jellemző partnerkeresési, kikapcsolódási, pihenési és művelődési igények kielégítését.

A szórakozás és szórakoztatás formái az ifjúság körében sokfélék, kezdve a hobby tevékenységtől egészen a

turizmusig. A fiatal és idősebb nemzedék szórakozásában, kikapcsolódásában azonban lényegileg évszázadok óta megkülönböztetett szerepe van a zenének, dalnak, táncnak. A technika modern lehetőségeivel (a rádió, a hangrögzítés, a televízió, a video elterjedésével), egyidejűleg a hagyományos, alapjaiban folklorisztikus elemekből táplálkozó szórakozást - főleg a fiatalok körében - fokozatosan háttérbe szorították a könnyűzene meg-megújuló nagy divathullámai, a hagyományos tánczenétől a dzsesszmuzsikán át, egészen a legmodernebb áramlatokig. Ugyanakkor minden korábbinál nagyobbá váltak az egyes nemzedékek zenei szórakozási formái, ízlése közötti különbségek, csökkent a türelem egymás szokásainak megértésében, elviselésében.

Ezek és a hozzájuk hasonló változások bizonyos értelemben felkészületlenül értek bennünket, így a szórakozásban, szórakoztatásban az évek során olyan - ha nem is minden tekintetben új - problémák halmozódtak fel, amelyek megoldása csak fokozatosan, átgondolt és következetes munkával, hosszabb időszak során képzelhető el. Ez a tény különösen az ifjúság könnyűzenei szórakozásában jelenik meg. Ide kell sorolni: először azt, hogy bizonytalan a szórakoztató kultúra társadalmi, ideológiai és esztétikai funkciója, illetve értékrendje, tisztázatlan a viszonya a társadalmi eszmékhez és a művészetekhez; másodszor, hogy a "szórakoztató-művészeti" kínálat, mennyiségi növekedése ellenére szegényes a választék, különösen feltűnő a szocialista társadalmunk értékrendjét tükröző-alakító, tömeges érdeklődésre számítható, népszerű kulturális termék hiánya; harmadszor, hogy egyes területeken, elsősorban saját technikai, anyagi versenyképességünk hiánya miatt, érezhetően megnőtt a kapitalista szórakoztató ipar bizonyos termékeinek száma és ideológiailag problematikus hatása; negyedszer: a művelődésszociológiai vizsgálatok azt jelzik,

hogy különösen a műveltség alacsonyabb szintjén lévő rétegekben a kulturális érdeklődés szinte kizárólag a szórakoztató célzatú termékek "fogyasztásában" nyilvánul meg; ötödször: az elvi-politikai és a gyakorlati irányításban, befolyásolásban - az említettek miatt is - sok következtetés, koordinálatlanság tapasztalható. Egyes területeken a kereskedelmi, üzleti szempontok kizárólagos érvényesítése, illetve az igényekre való hivatkozás eszmei, ízlésbeli zavarokkal, értékengedményekkel jár. Ezek a jelenségek - mint utaltunk rá - a legkoncentráltabban az ifjúság zenei szórakozásában, szórakoztatásában jelennek meg. Ezt az ifjúság életkori sajátosságain kívül néhány más tény is elősegítette az elmúlt évtizedekben (pl. az akceleráció felgyorsulása, az urbanizáció, a társadalmi mobilitás növekedése).

Az előrejelzések szerint az ifjúság szabadidő eltöltésében a következő években tovább fog növekedni a szórakozás szerepe. Ezzel együtt vállalni kell, hogy első helyre a mindenki számára gazdagodást jelentő értékek terjesztését kell állítani. Az egész közművelődési munka - s ennek részeként az ifjúság művelődési-minőségi fejlesztésének s egyben eredményességének is alapvető feltétele a közvetített értékek tudatosabb kiválasztása; a társadalom, a gazdaság, illetve a különböző rétegek és csoportok, az egyének valóságos igényeinek folyamatos figyelemmel kísérése. S ezt az érték orientáltságot kell biztosítani - a terület sajátosságait érvényesítve - az ifjúság szórakoztatásában is. A szórakoztatással foglalkozó intézmények, szervezetek, irányító szervek alapvető feladata a növekvő szükséglet színvonalas kielégítése, az igények és az ízlés formálása. Ennek fokozatos biztosítása részben tartalmi, részben irányítási, szervezési kérdéseket érint. E feladatok közül emeljük ki egyrészt, hogy a szórakoztatás irá-

nyításának, illetve a szórakozás befolyásolásának javítása mindenekelőtt a társadalmi normáinkkal, művelődéspolitikai céljainkkal jobban összhangban álló, szórakoztató célzatú kulturális termékek és szolgáltatások kínálatának növelését, választékának bővítését igényli. A kínálat növelése alapvetően két forrásból történhet: elsősorban az alkalmas hazai, másrészt a külföldi, főként a szocialista országok ilyen jellegű terméséből. A szórakoztatás arculatának, szemléleti karakterének fokozatos megváltoztatása, társadalmi normáinkhoz való közelítése jelenleg az ifjúságnak szánt szórakoztató zenében és a film területén a legsürgősebb feladat, másrészt a szórakozás és a szórakoztatás megítélésében tapasztalható zavarok felszámolása érdekében olyan közvélemény kialakítására kell törekedni, amelyben a szórakozás természetes emberi igénynek, a szórakoztatás pedig művelődéspolitikai szempontból is fontos tevékenységnek minősül.

A kulturális sajtóban, a tömegtájékoztatásban gyakrabban kell foglalkozni a népszerű kulturális termékekkel és szolgáltatásokkal, rendszeressé kell tenni kritikai figyelmüket. A színvonalas "nekünk való" teljesítményeket elismerve, az ízlésnevelés és igénykeltés szándékával szükséges bírálni a nemkívánatos jelenségeket, ízléstelenségeket és olcsóságokat.

az ifjúság művelődésében az értékek terjesztéséről és a befogadás ösztönzéséről, segítségéről egyetlen humanista művelődéspolitikai sem mondhat le. Hiszen a "kultúra fogalmába a felhalmozott ismeretanyagon kívül beletartoznak a birtokba vett művészi értékek, a másik ember tiszteletére alapozott emberi kapcsolatok, és beletartozik a magatartás, a viselkedés hétköznapi kultúrája is. Minden felhalmozott kincsünk akkor válik értékévé, ha birtokunkban

van az az értékrendszer, aminek segítségével - az egyén és a társadalom számára is - csak a megélt kultúra lehet." Ezt az elvet és célt kell érvényesíteni a felnövekvő nemzedék, az ifjúság művelődésében, szórakozásában és szabadidejének kulturált eltöltésében, az ifjúság között folyó közművelődésben is. Cselekvési szabadságot minden előremutató kezdeményezésnek, minden olyan programnak, amely az ifjúság művelődésének megújulását és ezen keresztül a közművelődés gyakorlatának reformját ígéri és sürgeti.